

Bonte hoeken en prikkelende boeken

Werken met prentenboeken bij peuters en jongste kleuters

Door Jozefien Loman, CTO-medewerker

Prentenboeken vormen een prachtige invalshoek om te werken aan de taalontwikkeling van peuters en jongste kleuters. Werken met prentenboeken kan bijdragen tot een grotere taalvaardigheid, een beter inzicht in verhaalstructuren en tekstsoorten, meer vertrouwdheid met geschreven taal, ... Volgens Mooren (*Het prentenboek als springplank*, SUN, 2000) leidt het gebruik van prentenboeken in het onderwijs er zelfs toe dat kinderen met een achterstand op het vlak van woordenschat, kennis van de wereld, fantasie, waardering voor boeken, ... hun leeftijdsgenootjes bijbenen.

Voorlezen uit een prentenboek kan een leuk tussendoortje zijn, of een rustgevend afsluiter van de dag. Toch kun je heel wat meer halen uit het werken met boeken. In het eerste deel van dit artikel ga ik in op een aantal belangrijke uitgangspunten voor het werken met boeken bij de leeftijdsgroep van 2- tot 4-jarigen. In het tweede deel werk ik een voorbeeld uit aan de hand van het boekje *Varkentje Jan gebruikt vormen*¹. Tot slot vind je nog een stappenplan om concreet aan de slag te gaan.

1. Belangrijke uitgangspunten

Vorbereiding

Het proces dat voorafgaat aan het vertellen van een boek aan de kinderen, is wellicht het allerbelangrijkste! Het begint namelijk allemaal met de zoektocht naar een geschikt boek. Er zijn heel wat leuke peuter- en kleuterboekjes op de markt: boeken met flapjes, kijk- en aanwijsboekjes, stevige kartonboekjes, verhalende prentenboeken, zoekboeken, boeken waar dingen uit te voorschijn komen of boekjes die geluid maken, ...

Het ideale boek sluit mooi aan bij het *ontwikkelingsniveau* van de kinderen. Zo kunnen kinderen die voor het eerst kennismaken met boeken experimenteren met plastic badboekjes, en kunnen wat oudere kinderen al zelfstandig een prentenboek hanteren. Toch mag je kleuters niet onderschatten: een boek met een moeilijkere inhoud wordt vaak begrijpelijk door de aanpak van de begeleider. De inhoud van het ideale boek sluit natuurlijk ook helemaal aan bij de *leefwereld* van de kinderen, waardoor de interesse groeit. Er zijn niet toevallig een heleboel boekjes op de markt over 'op het potje gaan', 'lekker klieren' of, zoals bij *Varkentje Jan gebruikt vormen*, over bouwen en construeren. Heel wat verhalen hebben ook dieren in de hoofdrol, omdat jonge kinderen zich gemakkelijk in deze personages kunnen inleven en moeilijke onderwerpen hierdoor toegankelijk worden.

Ook het *taalgebruik* in een boek kan je keuze beïnvloeden. Boeken in rijmvorm, boeken zonder tekst, boeken met veel poëtische woorden of juist heel erg aansluitend bij het dagelijkse taalgebruik, ... Het kan allemaal. Zorg in ieder geval voor een grote variatie aan boeken. Hoe meer afwisseling, hoe groter de kans op een rijk taalaanbod dat alle kinderen aanspreekt.

¹ Christyan en Diane Fox (2002). *Varkentje Jan gebruikt vormen*. Amsterdam: Zirkoon uitgevers b.v.

Na de keuze van een geschikt boek ga je op zoek naar de mogelijkheden die het boek biedt om aan de taalontwikkeling van de kinderen in je klas of groep te werken. Werken met boeken betekent in ieder geval met taal bezig zijn, maar elk boek heeft wel iets specifiek dat *extra kansen* biedt. Zo kan het taalaanbod in het boekje interessant zijn omdat het goed aansluit bij de schooltaal die de kinderen moeten verwerven. Of misschien biedt het boek juist heel wat mogelijkheden om actief taalgebruik te stimuleren omdat het sterk op actie gericht is. Dit laatste is zeker het geval bij Varkentje Jan en zijn bouwavonturen. Andere boeken bieden heel wat kansen om met kleuters vooruit en ook terug te blikken, of om oorzaak-gevolgrelaties te leggen. Bepaal aan de hand van deze vaststellingen de hoofddoelstellingen waaraan je wilt werken.

Ten slotte is het ook niet onbelangrijk om de *voorkennis* van kinderen over het onderwerp van het boek te bepalen. Dit zal je helpen de ideale introductieactiviteit te kiezen.

Het boek vertellen

Begin met een motiverende en zinvolle introductieactiviteit die niet alleen op woordenschat gericht is, maar de kinderen helpt om het globale verloop van het verhaal te kunnen volgen. Deze introductieactiviteit kan klassikaal of in een klein groepje gebeuren. Daarna kun je het boek voorlezen. Niet alleen de kinderen moeten goed voorbereid zijn, het effect van het voorlezen staat of valt met een goede voorbereiding door de begeleider of leerkracht. Zorg voor een goede en gezellige voorleessfeer. Zorg ook dat je de inhoud en de prenten van het boek goed bekeken hebt. Dit helpt je om bij het voorlezen makkelijker los te komen van de tekst en meer oogcontact te maken. Bedenk op voorhand ook een aantal plaatsen in het boek waar je kunt werken met intonatie, met verschillende stemmetjes of waar een stilte zinvol kan zijn. Ook enkele doe-opdrachten of denkstimulerende vragen kun je maar beter op voorhand plannen. Je hoeft je niet strak aan deze voorbereiding te houden. Inspelen op wat kinderen aanbrengen is ook zeer zinvol, maar een goede voorbereiding helpt je wel om je vooropgestelde doelstellingen na te streven en niet nodeloos af te dwalen.

Het zal echter niet volstaan het boek één keer te vertellen. Je kunt het boek tijdens het project of het belangstellingscentrum het best meerdere keren vertellen. Kinderen vinden dit heel erg leuk en het helpt hen om complexere taal geleidelijk aan beter te begrijpen en om moeilijkere woordenschat te verankeren. Dit 'herhaald voorlezen' doe je steeds op een andere manier. Je kunt afwisselen qua

- vertelstijl: tekstgetrouw, vertellend voorlezen, interactief voorlezen, dramatiseren, ...
- groepssamenstelling en plaats: klassikaal vertellen in de kring, aan kleine groepjes of aan een individuele kleuter in een hoek
- ondersteunende materialen: werken met de prenten van het boek of met losse prenten, gebruikmaken van de kamishibai (Japans verteltheater, zie afbeelding) of van een digitale versie van het boek, prenten combineren met concrete materialen of handpoppen, ...
- vertellers: de begeleider of leerkracht vertelt, kleuters vertellen aan elkaar, een leerling uit de lagere school leest voor, een ouder of grootouder vertelt in de thuistaal, ...

Verwerking

Bij de verwerking van het boek moet je lokaal de sfeer van het boek helemaal uitstralen. De kinderen kunnen op allerlei plaatsen en op allerlei manieren opnieuw aan de slag gaan met de inhoud en het taalgebruik van het boek. Het *inrichten van een nieuwe hoek* die helemaal bij het boekje past, of het *verrijken van bestaande hoeken*, biedt heel wat kansen. Je kunt allerlei voorwerpen uit het boek in verschillende hoeken een zinvolle plaats geven, prenten uit het boek ophangen in de klas, materialen voorzien om het verhaal na te spelen, ...

Daarnaast bied je *betekenisvolle activiteiten* aan. Dit zijn activiteiten die aansluiten bij de inhoud van het boek. Daardoor maken ze de inhoud voor de kinderen begrijpelijker, de verhaallijn duidelijker en bieden ze kansen om passief en/of actief taal te oefenen. Je kunt twee soorten betekenisvolle activiteiten aanbieden. Enerzijds bied je activiteiten aan waarbij vooral het begrip van het verhaal verdiept wordt, zoals kringgesprekken in een kleine kring (een vijftal kinderen) over de inhoud van het boek. Anderzijds doe je activiteiten waarbij de kinderen de inhoud van het boek creatief kunnen verwerken, zoals het naspelen van het verhaal aan een (samen met de kinderen gemaakte) vertelafel.

Terwijl kinderen spelen in de hoeken of met jou een kringgesprek voeren heb je als begeleider of leerkracht een heel belangrijke taak. Jouw *interactie* met de kinderen zal er immers voor zorgen dat kinderen een rijk taalaanbod krijgen. Door het stellen van open en denkstimulerende vragen kun je de kinderen uitdagen. Door prikkelende beweringen kun je taal uitlokken. Door uit te beelden of visualisaties te gebruiken kun je de taal voor alle kinderen begrijpelijk maken. Door handelingen van de kinderen te verwoorden kun je hun passief taalniveau opkrikken. De kracht van de leerkracht kan ook bij het werken met prentenboeken niet worden onderschat!

2. Toepassing van de uitgangspunten: Varkentje Jan gebruikt vormen

Hoe deze uitgangspunten concreet vorm krijgen, wordt duidelijk in een voorbeeld. Ik koos het boek '*Varkentje Jan gebruikt vormen*', omdat het heel erg goed past bij de leeftijdsgroep 2- tot 4-jarigen. Het is een kartonboekje dat tegen een stootje kan. De tekeningen zijn kleurrijk, eenvoudig en ondersteunen de tekst. Het boek nodigt uit tot actieve activiteiten en er komt een pak typische schooltaal in aan bod. De inbreng van de kinderen wordt expliciet gestimuleerd, bijvoorbeeld wanneer op het eerste blad een bouwplan getoond wordt en de kinderen worden uitgenodigd te raden wat het zal worden. Dit verhaalonderdeel is ook een mooie gelegenheid om aan ontluikende geletterdheid te werken. De globale verhaallijn is zeer rechtlijnig zonder zijsprongetjes, maar verdieping is wel mogelijk. Bij het herhaald voorlezen vallen immers steeds meer details op: de knuffel van Varkentje Jan die tussen het behangpapier en de muur terecht komt, Varkentje Jan die het ronde raam nauwelijks kan optillen, de deur van het huis die op een gezicht lijkt, ... Kortom, het boek biedt heel wat mogelijkheden. Hieronder vind je enkele mogelijke uitwerkingen.

Introductieactiviteit en vertellen van het verhaal

In de buurt van de school is een bouwwerf. Ik vraag enkele ouders en grootouders om mee op pad te gaan en we bezoeken de werf. We kijken vanaf het hek toe hoe de bouwvakkers druk in de weer zijn. We zien de betonmolen draaien en kunnen al een beetje zien welke vorm het huis zal hebben.

Terug in de klas mogen de kinderen over deze ervaring vertellen. Ik teken op een groot blad alles wat de kinderen me proberen te vertellen: modder, de helm van de bouwvakkers, de betonmolen, een grote vrachtwagen, ... Op de computer laat ik enkele digitale foto's van onze uitstap in een

'loop' draaien. Enkele minder taalvaardige kinderen maken er gretig gebruik van om hun verhaal te doen.

De volgende dag vertel ik het boek een eerste maal. Ik toon de prenten en laat de kinderen reageren. Sommige kinderen tonen enkele dingen, anderen gebruiken al een paar woordjes en enkele oudere kinderen in mijn groep zien al verbanden tussen de prenten en de tekeningen die ik de vorige dag maakte.

Tijdens dit project zal ik het boekje nog enkele malen aanbieden. Op het einde van dit project lees ik het boekje helemaal letterlijk voor.

Een nieuwe themahoek: Ontdekhoek met dozen

Op de speelmat plaats ik een heleboel dozen in allerlei soorten en formaten. Ook de oude ronde wastonnen doen hier dienst. Ik nodig enkele kinderen uit om met de dozen een groot huis te bouwen. Ik verwoord daarbij constant de handelingen die de kleuters uitvoeren. Af en toe valt er eens een huis omver, maar dat vinden we niet erg. We beginnen gewoon opnieuw! Af en toe nemen we er het boekje bij en kijken hoe Varkentje Jan te werk gaat. Misschien kunnen we nog wat van hem leren...

Verrijking van een bestaande hoek: De boekenhoek

In de boekenhoek ligt natuurlijk het boekje *Varkentje Jan gebruikt vormen*. Bij het boekje ligt een doos. Op de buitenkant van de doos is een kopie gekleefd van de voorpagina van het boek. In de doos zitten alle vormen die in het boekje voorkomen en een vingerpopje dat Varkentje Jan voorstelt. De kinderen kunnen in het boekje kijken en kunnen spelen met de voorwerpen die in de doos zitten. Sommige kinderen leggen al duidelijk de link tussen de vormen en het boek. Anderen experimenteren met de materialen.

In de boekenhoek liggen ook andere boekjes over de thema's 'huizen' en 'bouwen' en op de computer kunnen de kinderen een digitale versie van het verhaal bekijken en beluisteren.

Af en toe ga ik met enkele kinderen in de boekenhoek zitten en vertel opnieuw stukjes uit het verhaal, of ik laat een kind zelf iets vertellen bij een prent uit het verhaal.

Verrijking van een bestaande hoek: De bouwhoek

In de bouwhoek hangen de uitvergrote prenten van het boek op ooghoogte tegen de kast. De kinderen proberen er net als Varkentje Jan een huis te bouwen. De eerste dagen doen ze dat enkel met grote rechthoekige blokken. Na enkele dagen voeg ik ook andere vormen en materialen toe. Ik stimuleer de kinderen om samen aan een bouwsel te werken. Zo ontstaat heel wat interactie tussen de kinderen.

Betekenisvolle activiteit: Beweging

Ik bouw in de bewegingszaal een parcours met banken, stapstenen, matten, stoelen, ... Ter introductie van deze activiteit toon ik enkele digitale foto's van onze uitstap naar de werf, waarop bouwvakkers te zien zijn. De vingerpop 'Varkentje Jan' en het boekje neem ik mee naar de zaal. We beginnen met een kort gesprekje over de kunsten van de bouwvakkers en Varkentje Jan. Daarna mogen de kinderen, net zoals bouwvakkers, het parcours afleggen. Varkentje Jan kijkt

bewonderend toe, moedigt de kinderen aan en verwoordt de moeilijkheden die de kinderen overwinnen.

Betekenisvolle activiteit: Een huis voor Varkentje Jan

Van een grote kartonnen doos hebben we een huis gemaakt. Er ontbreken echter nog een heleboel dingen. Varkentje Jan wil in dit huis gaan wonen. Met een klein groepje kinderen komen we er echter achter dat de deur van het huis niet open kan en dat er geen ramen in het huis zijn. Deze probleemstelling lokt heel wat reacties uit bij de kinderen. Ik probeer de kinderen zelf te laten denken en hen niet steeds de pap in de mond te geven. Samen zoeken we naar oplossingen en proberen ze uit!

Meer ideeën voor verrijking van hoeken en betekenisvolle activiteiten:

- 'Het rijtjeshuis' uit *Klein, klein klimmertje*, Uitgeverij De Boeck (2007)
- 'Een huisje van papier' uit *Peuterprikkelers*, Centrum voor Taal en Onderwijs (2008)
- 'We zitten erin!' uit *Bonte Boel*, Steunpunt Nederlands als Tweede Taal (2004)
- 'Kijken naar vormen', activiteit 46 uit *Taal-Materiaal*, Wolters Plantyn (2003)
- Thema 'Bouwen' uit *Kleuterplein*, Malmberg (2008)
- Thema 'Stenen stapelen' uit *Dag, Jules!*, Zwijsen (2002)
- *Kleuterhoekenboek, Milieuverrijking voor 2,5- tot 6-jarigen*, Wolters Plantyn (2007)

3. Stappenplan

Stap 1: Kies een geschikt boek voor jouw kleuter- of peutergroep. Houd daarbij rekening met het ontwikkelingsniveau en de leefwereld van de kinderen. Zorg voor voldoende afwisseling in taalgebruik, tekenstijl en onderwerpen.

Stap 2: Bedenk welke (extra) kansen dit boek biedt om bij te dragen tot de taalontwikkeling van de peuters/kleuters. Omschrijf deze doelstellingen.

Stap 3: Bepaal de voorkennis van de peuters/kleuters over het onderwerp van het boek. Bepaal welke introductieactiviteit zinvol kan zijn om de inhoud van het boek toegankelijk te maken.

Stap 4: Brainstorm over mogelijkheden die dit boek biedt voor uitwerkingen: verrijking van hoeken en betekenisvolle activiteiten.

Stap 5: Koppel de doelstellingen uit stap 2 aan de brainstorm. Schrap ideeën die niet haalbaar zijn of die niet tegemoet komen aan de doelstellingen.

Stap 6: Werk de ideeën verder uit en giet ze in een projectschema. Laat voldoende ruimte om in te spelen op de mogelijke inbreng van de kleuters/peuters.

Met dank aan de kleuterleid(st)ers van het Taal- en diversiteitsproject van scholengemeenschap De Speling in Genk en de deelnemers aan de CTO-vormig 'Over Bonte Hoeken en Prikkelende Boeken.'

Bronnen:

- De Clerq, F. e.a. (2007). *Kleuterhoekenboek*. Mechelen: Wolters Plantyn.
- Fox C. en D. (2002). *Varkentje Jan gebruikt vormen*. Amsterdam: Zirkoon uitgevers b.v.
- François, S. en Verhelst, M. (2008). *Peuterprikkel. Activiteiten om taal te stimuleren vanaf de peuterleeftijd*. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.
- Leysen, A. (2002). *Over de kracht van het voorgelezen woord. Een pleidooi voor voorlezen in 13 argumenten en 11 werkvormen*, in Colpin, M., Ramaut, R., Timmermans, S., Van den Branden, K., Vandenbroucke, M. en Van Gorp, K. *Leesrijk school- en klasklimaat. Een schat aan le(e)sideeën voor het basisonderwijs*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Mooren, P. (2000). *Het prentenboek als springplank. Cultuurspreiding en leesbevordering door prentenboeken*. Nijmegen: SUN.
- Mos, L. (2008). *Het effect van de vertelafel in beeld*. De wereld van het jonge kind, 35/5, 155-157.
- Nieuwmeijer, C. (2008). *Het prentenboek als invalshoek. Werken met prentenboeken in het basisonderwijs*. Assen: Van Gorcum.
- Putman, W. (2008). *Genieten van digitale prentenboeken*. De wereld van het jonge kind, 35/7, 219-222.
- Stoep, J. en van Elssäcker, W. (2005). *Peuters interactief met taal. De taallijn VVE: Taalstimulering voor jonge kinderen*. Expertisecentrum Nederlands.
- Van den Branden, K. (2010). *Handboek taalbeleid basisonderwijs*. Leuven: ACCO.